

Політична культура та ідеологія

УДК: 32.323

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15213891>

**Політична культура як чинник розвитку громадянського суспільства в
Україні: виклики та перспективи**

Кваша Олександр Павлович

кандидат політичних наук, доцент, виконуючий обов'язки завідуючого кафедри філософії та соціально-політичних наук, Донбаської державної машинобудівної академії, Україна, Краматорськ–Тернопіль, e-mail: kvashaalex@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-9908-7705>

Шимко Олена Володимирівна

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри філософії та соціально-політичних наук Донбаської державної машинобудівної академії, Україна, Краматорськ–Тернопіль, e-mail: shimkoelena2016@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4329-2053>

Чоста Костянтин Сергійович

асистент кафедри філософії та соціально-політичних наук Донбаської державної машинобудівної академії, Україна, Краматорськ–Тернопіль, e-mail: chosta2011@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2513-5644>

Прийнято: 17.02.2025 | Опубліковано: 28.02.2025

***Анотація.** У статті досліджено політичну культуру як ключовий чинник формування та розвитку громадянського суспільства в Україні в умовах демократичної трансформації, зовнішньої агресії та євроінтеграційних прагнень. Попри численні наукові праці, що стосуються політичної культури, низка важливих аспектів залишається недостатньо розробленою, зокрема питання впливу політичної культури на практики самоорганізації громад,*

трансформаційні процеси під час війни, взаємозв'язок між політичною освітою та громадянською активністю. У фокусі аналізу – сучасні виклики, які стримують розвиток зрілої політичної культури: інформаційна вразливість, недовіра до інституцій влади, інституційна слабкість держави, фрагментарність громадської активності.

На основі аналізу типології політичної культури та її виявів у сучасному українському суспільстві окреслено основні тенденції її еволюції – від пасивної, підданської до активної, партиципаторної моделі. Особлива увага приділена ролі Революції Гідності, війни та волонтерського руху як чинників активізації громадянської свідомості та формування горизонтальних зв'язків.

У статті також проаналізовано специфіку національної моделі політичної культури, яка повинна враховувати історичні особливості та одночасно орієнтуватися на європейські цінності: верховенство права, політичну відповідальність, громадянську активність і повагу до прав людини. Автор обґрунтовує необхідність міжсекторальної взаємодії держави, громадських організацій, освітніх інституцій та ЗМІ для подолання існуючих бар'єрів та формування політичної культури, що здатна стати ресурсом сталого розвитку громадянського суспільства в Україні.

Ключові слова: *політична культура, громадянське суспільство, демократизація, політична соціалізація, євроінтеграція, децентралізація, політична освіта, Україна.*

Political culture as a factor in the development of civil society in Ukraine: challenges and prospects

Oleksandr Kvasha

Candidate of Political Sciences, Associate Professor, Acting Head of the Department of Philosophy and Socio-Political Sciences of the Donbas State Engineering Academy, Kramatorsk–Ternopol, Ukraine, e-mail: kvashaalex@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0001-9908-7705>

Shimko Olena

Candidate of Historical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Philosophy and Socio-Political Sciences of the Donbas State Engineering Academy, Kramatorsk–Ternopol, Ukraine, e-mail: shimkoelena2016@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-4329-2053>

Kostiantyn Chosta

Assistant Professor of the Department of Philosophy and Socio-Political Sciences of the Donbas State Engineering Academy, Kramatorsk–Ternopol, Ukraine, e-mail: chosta2011@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2513-5644>

Abstract. *The article examines political culture as a key factor in the formation and development of civil society in Ukraine in the context of democratic transformation, external aggression and European integration aspirations. Despite numerous scientific works on political culture, a number of important aspects remain insufficiently developed, in particular, the issue of the influence of political culture on the practices of community self-organization, transformational processes during the war, the relationship between political education and civic activism. The focus of the analysis is on modern challenges that hinder the development of a mature political culture: information vulnerability, distrust of government institutions, institutional weakness of the state, and fragmentation of civic activism. Based on the analysis of the typology of political culture and its manifestations in modern Ukrainian society, the main trends in its evolution are outlined - from a passive, subject-based to an active, participatory model. Special attention is paid to the role of the Revolution of Dignity, war and volunteer movement as factors of activation of civic consciousness and formation of horizontal connections.*

The article also analyzes the specifics of the national model of political culture, which should take into account historical features and at the same time be oriented towards European values: the rule of law, political responsibility, civic activity and respect for human rights. The author justifies the need for intersectoral interaction of

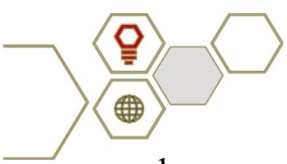
the state, public organizations, educational institutions and the media to overcome existing barriers and form a political culture that can become a resource for the sustainable development of civil society in Ukraine.

Keywords: *political culture, civil society, democratization, political socialization, European integration, decentralization, political education, Ukraine.*

Постановка проблеми. Сучасний етап суспільно-політичного розвитку України характеризується глибокими трансформаційними процесами, зумовленими як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. В умовах триваючих реформ, зовнішньої агресії, соціально-економічної нестабільності та пошуку нових моделей державного управління особливої актуальності набуває проблема формування повноцінного громадянського суспільства. Його ефективне функціонування значною мірою залежить від рівня політичної культури населення, що виступає не лише індикатором демократичної зрілості нації, а й чинником соціальної мобілізації, самореалізації та політичної інтеграції громадян.

Політична культура відображає глибокі уявлення суспільства про владу, політичну участь, легітимність інститутів, права та обов'язки громадян. Саме вона визначає характер відносин між державою і суспільством, а також ступінь активності громадян у політичному житті країни. Недостатній рівень політичної культури, зумовлений історичними, освітніми, соціальними та ментальними факторами, залишається одним із ключових бар'єрів на шляху до сталого розвитку демократичного суспільства в Україні.

У контексті євроінтеграційного курсу, модернізації державних інституцій та зростання громадянської активності постає потреба у переосмисленні ролі політичної культури як передумови ефективного функціонування громадянського суспільства. Актуальними стають питання трансформації політичних цінностей, формування громадянської ідентичності, посилення політичної освіти, а також подолання відчуження громадян від політичних процесів. Таким чином, дослідження політичної культури як чинника

формування та розвитку громадянського суспільства в Україні є вкрай важливим для розуміння механізмів демократичного поступу, виявлення наявних викликів і визначення стратегічних орієнтирів суспільного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день маємо певний доробок дослідження проблеми політичної культури в українській науці. Зокрема, О. Рудакевич [1] розглядає політичну культуру як важливу складову процесів національного відродження, акцентуючи на її впливі на формування демократичної свідомості громадян. Методологічні засади вивчення феномену політичної культури проаналізовано у праці Є. Гаращука [2], де автор звертає увагу на міждисциплінарний підхід до аналізу політичних реалій. Соціокультурні чинники політичної участі розкриті в дослідженні В. Бортникова [3], який підкреслює значення культурного контексту у формуванні політичної поведінки громадян. Аспекти патріотизму як складової політичної культури розглянуто у праці В. Кротука [4], що особливо актуально в умовах сучасної української ідентичності. Системний підхід до аналізу політичної культури суспільства подано у навчальному посібнику М. Остапенка [9], який також висвітлює питання громадянської активності як основи для розвитку громадянського суспільства. Категоріальне осмислення поняття «політична культура» представлено в роботі І. Поліщука [6], де розглядаються структурні та функціональні компоненти цього явища.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість наукових досліджень, присвячених політичній культурі та громадянському суспільству, низка ключових аспектів цієї проблематики залишається недостатньо вивченою або розглянутою фрагментарно. Зокрема, більшість праць акцентує увагу на теоретичному осмисленні поняття політичної культури, не розкриваючи її практичного впливу на процеси демократизації, політичної соціалізації та громадянської активності в умовах сучасної України.

Слабо дослідженими залишаються такі питання, як:

- вплив політичної культури на реальні механізми самоорганізації

громадянського суспільства;

- кореляція між рівнем політичної освіти населення та здатністю до участі в демократичних процесах;
- специфіка трансформації політичної культури в умовах війни, кризи та зовнішнього впливу;
- роль нових поколінь у переосмисленні політичних цінностей і формуванні нових моделей політичної поведінки;
- взаємодія між політичною культурою та локальними ініціативами громад, які діють у межах децентралізації;
- оцінка євроінтеграційних змін з точки зору формування політичної свідомості та громадянської відповідальності.

Також актуальним залишається питання формування національної моделі політичної культури, яка б урахувала історичні особливості українського соціуму та одночасно відповідала вимогам сучасного демократичного розвитку. Невирішеність зазначених аспектів створює методологічну і практичну прогалину, яка ускладнює формування ефективних механізмів підтримки та розвитку громадянського суспільства в Україні.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). У сучасних умовах трансформації українського суспільства, посилення демократичних процесів і прагнення до європейської інтеграції питання формування зрілої політичної культури набуває особливої актуальності. Політична культура безпосередньо впливає на рівень громадянської активності, довіру до інститутів влади та здатність громадянського суспільства ефективно функціонувати. З огляду на це, необхідно комплексно дослідити, яким чином політична культура сприяє або, навпаки, гальмує розвиток громадянського суспільства в Україні, враховуючи специфіку історичних, соціальних та політичних умов.

Мета цієї статті – проаналізувати політичну культуру як визначальний чинник формування та розвитку громадянського суспільства в Україні, з урахуванням сучасних викликів і можливих перспектив.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення таких завдань:

- розкрити сутність поняття політичної культури та її типологію в контексті українського суспільства;
- охарактеризувати основні особливості політичної культури в Україні та її вплив на громадянську активність;
- проаналізувати виклики, які стримують формування демократичної політичної культури та розбудову громадянського суспільства;
- окреслити перспективні напрями розвитку політичної культури, що сприяють зміцненню громадянського суспільства та утвердженню демократичних цінностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політична культура є невід’ємною частиною соціального життя будь-якого суспільства, оскільки вона формує не лише політичну поведінку громадян, але й визначає ступінь їхньої участі в суспільно-політичних процесах, ставлення до влади та політичних інституцій, а також готовність брати участь у прийнятті управлінських рішень. У процесі становлення демократичної держави політична культура набуває особливої ваги, виступаючи чинником, який може як сприяти ефективному розвитку громадянського суспільства, так і стримувати його поступ. Після здобуття незалежності Україна визначила не лише свої геополітичні, а й культурно-цивілізаційні межі. У цьому просторі розгортаються специфічні політико-культурні процеси, що тією чи іншою мірою відображаються у наукових дослідженнях. [1, с. 127].

Політична культура – це сукупність ідей, цінностей, знань, норм, переконань, установок і моделей поведінки, які визначають характер взаємодії громадян із політичною системою, а також ставлення до політичної влади, інститутів, процесів і участі в них. Вона охоплює як раціональні уявлення про політику, так і емоційне сприйняття політичної дійсності, зокрема рівень довіри, відчуття приналежності до політичної спільноти, очікування щодо функціонування влади. Політична культура відіграє роль «культурного коду» політичної системи, оскільки саме вона визначає межі допустимої поведінки, характер політичної участі, форми легітимації влади та способи вирішення

політичних конфліктів [2, с. 26].

Формування політичної культури – це складний, багатогранний і тривалий процес, що розгортається під впливом багатьох чинників і має глибоке історичне підґрунтя. Політична культура не виникає стихійно чи миттєво – вона є результатом тривалої еволюції суспільства, взаємодії соціально-економічних умов, політичного режиму, правової системи, рівня розвитку освіти, культури, релігійного світогляду, традицій та особливостей національного менталітету. Її структура і характер значною мірою зумовлені досвідом минулих поколінь, історичними подіями, травмами або здобутками, що залишили слід у колективній свідомості народу.

Особливе місце у процесі формування політичної культури займають інститути політичної соціалізації. Саме через родину, систему освіти, засоби масової інформації, громадські організації, релігійні громади, політичні партії та інші соціальні структури індивід засвоює базові уявлення про політику, владу, демократію, права й обов'язки громадян. Велику роль у цьому процесі також відіграє безпосередній досвід взаємодії громадян з державними структурами та владними інституціями. Якість цієї взаємодії часто формує рівень довіри або, навпаки, недовіри до влади, що має довготривалі наслідки для суспільної свідомості. У країнах з глибоко вкоріненими демократичними традиціями політична культура зазвичай характеризується високим рівнем політичної обізнаності та компетентності населення, активною громадянською позицією, готовністю до діалогу й участі в ухваленні важливих політичних рішень. Тут спостерігається толерантне ставлення до різноманітних політичних поглядів, а також належний рівень правової культури та поваги до інституцій [2, с. 25].

Водночас у суспільствах із авторитарним або тоталітарним минулим, а також у країнах, де демократичні інститути ще перебувають у стані становлення, політична культура часто має риси пасивності, підлеглості, аполітичності або навіть відчуження від політики. У таких умовах громадяни нерідко демонструють байдужість до участі у політичному процесі, слабку довіру до інституцій влади, а також низький рівень політичної свідомості. Подолання цих

тенденцій потребує цілеспрямованої державної політики у сфері громадянської освіти, сприяння розвитку демократичної політичної культури та формування активного, свідомого громадянина [2, с. 26].

Історію формування взаємин між громадянином і суспільством неможливо досягнути без урахування культурного виміру, тобто без звернення до гуманітарного змісту соціального буття. Мається на увазі соціокультурний підхід до аналізу суспільства як цілісності, що поєднує культуру і соціальну реальність у їхніх конкретно-історичних проявах. Українське суспільство, з огляду на історичні умови – зокрема тривале перебування у складі різних імперій, радянське минуле, досвід трансформації посттоталітарної держави – демонструє складну та гібридну політичну культуру. Її основні риси – суперечливість, низький рівень політичної довіри, фрагментарна участь у політичних процесах, поширення патерналістських настанов і відносно слабо розвинена традиція самоуправління. Більшість громадян демонструє відчуження від політичної системи, пасивну позицію, що знижує ефективність функціонування громадянського суспільства [3, с. 76].

Разом з тим, в останні роки, особливо після подій Революції Гідності 2013–2014 років, можна спостерігати посилення громадянської свідомості та зростання ролі громадянського суспільства у житті країни. Війна, що триває з 2014 року, стала каталізатором для активізації волонтерського руху, самоорганізації громад, формування горизонтальних зв'язків між людьми. В умовах зовнішньої загрози українці продемонстрували здатність до колективної дії, солідарності, відданості демократичним цінностям. Особливо яскраво проявився патріотизм — не лише як любов до Батьківщини, а як щоденна активна позиція: участь у волонтерських ініціативах, підтримка Збройних сил, збереження національної ідентичності, мови, культури. Патріотизм став об'єднавчим чинником, що згуртовує суспільство перед викликами та сприяє зміцненню національної єдності. Це, в свою чергу, стало поштовхом для трансформації політичної культури – від пасивної та підданської до більш активної, партиципаторної. [4, с. 57].

Проте розвиток політичної культури в Україні стикається з низкою

серйозних і комплексних викликів, які уповільнюють процес демократизації та гальмують становлення зрілого громадянського суспільства. По-перше, одним із найбільш актуальних викликів є інформаційна вразливість населення, що особливо загострилася в умовах гібридної війни, яку Росія веде проти України з 2014 року. Цілеспрямоване поширення дезінформації, маніпулятивних наративів, фейкових новин і пропаганди формує спотворене уявлення про політичну реальність, підриває довіру до державних інституцій, сіє сумніви в доцільності демократичного шляху розвитку. Вразливими до таких впливів є не лише літні люди, які значною мірою орієнтуються на традиційні ЗМІ, але й молодь, яка активно споживає інформацію з соціальних мереж. Брак критичного мислення, низький рівень політичної культури та відсутність системної політичної освіти в навчальних закладах створюють передумови для масового поширення деструктивних настанов і політичного цинізму. Особливо небезпечним є те, що значна частина громадян не вміє відрізняти перевірену інформацію від фейкової, не знає механізмів функціонування політичної системи та не усвідомлює своєї ролі у ній. Також першочергового значення набувають питання, що стосуються засад самоорганізації політико-культурної системи [5, с. 141].

По-друге, важливою перешкодою для формування зрілої політичної культури є глибока недовіра до політичних інститутів, яка має як історичні, так і сучасні причини. Протягом десятиліть радянська система привчала людей до відчуження від влади, централізованого управління, відсутності політичного плюралізму й відкритості. Після здобуття незалежності Україна зіткнулася з низкою політичних криз, скандалів, випадків корупції та узурпації влади, що ще більше підірвали віру громадян у чесність та ефективність державного управління. Непрозорість у прийнятті рішень, формальний характер громадських слухань, маніпулювання виборчим процесом, неспроможність правоохоронних органів забезпечити верховенство права – усе це сприяє поширенню політичної апатії, розчарування та втрати мотивації до активної громадянської участі. У таких умовах навіть найкращі ініціативи з боку громадськості нерідко натикаються на байдужість, спротив або імітацію підтримки з боку влади [6].

По-третє, інституційна слабкість держави, зокрема брак ефективних механізмів взаємодії між владою та громадянським суспільством, а також недостатня підтримка громадських ініціатив є ще однією серйозною перепорою. Попри формальне закріплення можливостей громадянської участі – таких як петиції, громадські ради, бюджет участі – на практиці ці механізми часто залишаються декоративними, а ресурси для підтримки активної громадськості обмеженими або розподіляються непрозоро. Громадські організації, особливо в малих громадах, часто не мають доступу до сталого фінансування, не володіють достатнім рівнем організаційної спроможності та стикаються з бюрократичними перепонами. Як наслідок, активність залишається фрагментарною, залежною від окремих ентузіастів або зовнішніх донорів, а не стала частиною політичної культури широких верств населення. У цьому контексті вирішальний вплив на весь спектр суспільно-політичного життя мають громадсько-політичні цінності, від етапу їх інституціалізації, і аж до фази рутинізації, занепаду або зникнення. [7, с. 29].

Таким чином, зазначені виклики потребують системного, міжсекторального підходу – зокрема, інвестицій в освіту та розвиток критичного мислення, реформи публічного управління з метою забезпечення відкритості, а також посилення підтримки громадянських ініціатив на всіх рівнях. Подолання цих проблем є передумовою формування політичної культури, що ґрунтується на довірі, відповідальності та активній участі громадян у політичному житті країни.

Окрему увагу слід приділити освітній політиці як інструменту формування політичної культури. На жаль, у шкільній та вищій освіті політична культура не посідає належного місця, що створює прогалини у формуванні в молоді громадянської ідентичності, обізнаності щодо своїх прав та обов'язків, демократичних процедур і норм. Необхідно інтегрувати в освітні програми елементи громадянської освіти, що сприяли б підвищенню рівня політичної культури нового покоління [8, с. 27].

Ще одним перспективним напрямом є розвиток локальних громад та самоврядування. Однією з ключових умов формування та функціонування

громадянського суспільства є специфічна якість особистості кожного громадянина є громадянська активність, що охоплює рівень громадянськості, сформовану громадянську позицію та виступає основним стрижнем, який визначає цінність і цілісність особистості. Практика показує, що саме на місцевому рівні формуються навички участі в прийнятті рішень, громадського контролю, відповідального управління. Реформа децентралізації створила передумови для активізації громадян, однак потребує подальшого інституційного й освітнього супроводу. Розвиток політичної культури у громадах передбачає підтримку локальних ініціатив, участь мешканців у бюджетному плануванні, діяльності органів місцевої влади, а також стимулювання громадян до об'єднання для вирішення спільних проблем [9, с. 81].

Імперативи політичної культури усвідомлюються та формуються суб'єктами політики в процесі становлення нації як самобутнього етнополітичного організму зі статусом суверенності. Їхній зміст змінюється й уточнюється у процесі накопичення власного політичного досвіду та засвоєння практик інших спільнот. У контексті європейської інтеграції Україна має орієнтуватися на моделі політичної культури, що базуються на повазі до прав людини, верховенстві права, толерантності, діалозі та відкритості. Формування такої політичної культури – тривалий процес, що потребує комплексної державної політики, залучення громадських організацій, ЗМІ, освітніх інституцій, а також самих громадян до цього процесу.

Варто зазначити, що основним проявом політичної культури виступає політична поведінка громадян. Політична культура визначає певні межі, в межах яких формуються характерні моделі поведінки та задається їхній напрям [10, с. 96]. Політична культура водночас є не лише відображенням політичного життя суспільства, а й свідченням рівня його впорядкованості та ефективності функціонування [11, с. 305].

Передусім, політична культура виступає складовою частиною загальної культури як цілісної системи життєдіяльності суспільства, що формується на основі історично накопиченого досвіду, системи цінностей і норм, покликаних

забезпечити збереження соціуму та гармонійне співіснування його членів [12, с. 305]. Ще одним важливим аспектом поняття політичної культури є те, що вона, як сукупність своїх структурних елементів, передається з покоління в покоління, зберігаючи при цьому значний потенціал до змін і трансформацій [13, с. 204].

Таким чином, політична культура є складовою частиною загальної культури, що формується та проявляється в контексті політичного життя. Вона являє собою історично й соціально обумовлений результат політичної діяльності та творчості людей – систему сформованих традицій, цінностей, установок і моделей політичної поведінки, яка забезпечує безперервність і спадкоємність політичного процесу [14, с. 263]. Політична культура є не лише відображенням стану суспільства, а й важливим ресурсом його трансформації. Вона може виступати каталізатором демократичних змін, за умови цілеспрямованого формування відповідальних політичних орієнтацій, активної громадянської позиції та розвитку горизонтальних зв'язків у суспільстві. Від рівня політичної культури залежить якість громадянського суспільства – його зрілість, впливовість, здатність ефективно взаємодіяти з державою й контролювати її дії. Саме тому питання розвитку політичної культури має бути стратегічним пріоритетом державної політики в Україні [15, с. 125].

Висновки. Політична культура є фундаментальним чинником розвитку громадянського суспільства, оскільки вона визначає не лише характер взаємовідносин між громадянами та державою, а й готовність людей брати участь у суспільно-політичному житті, відстоювати свої права, формувати запит на якісне врядування. В умовах демократичної трансформації України політична культура виконує подвійну функцію – з одного боку, вона може бути каталізатором позитивних змін, з іншого – чинником стримування, якщо ґрунтується на апатії, недовірі та пасивності.

Аналіз сучасного стану політичної культури в Україні засвідчує, що суспільство перебуває на етапі глибокої трансформації, в якому елементи патріархального й підданського типів культури поступово витісняються партиципаторною моделлю. Водночас цей процес залишається суперечливим і

нерівномірним через низку викликів: інформаційну вразливість населення, низький рівень політичної освіти, поширення недовіри до інституцій влади, інституційну слабкість держави та обмежені можливості для реалізації громадських ініціатив.

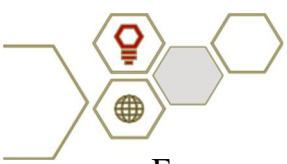
Для подолання цих проблем необхідне впровадження системних змін, серед яких особливу роль відіграє:

- формування культури критичного мислення та політичної обізнаності через реформу освіти й медіаграмотність;
- зміцнення інституційної спроможності держави, підвищення прозорості та підзвітності владних структур;
- підтримка громадянських ініціатив і розвитку місцевого самоврядування як основи партиципаторної культури;
- розширення каналів діалогу між владою та суспільством, що сприятиме зростанню довіри та легітимності демократичних інститутів.

Таким чином, розвиток політичної культури в Україні є ключовим чинником консолідації демократії та побудови сильного громадянського суспільства. Успішне подолання наявних викликів та реалізація стратегічних реформ сприятимуть формуванню активного, відповідального, свідомого громадянина, здатного впливати на процеси управління державою та спільно з іншими формувати майбутнє країни.

Список використаних джерел

1. Рудакевич О. Політична культура як об'єкт дослідження в умовах національного відродження. *Політичний менеджмент*. 2012. № 3(54), С. 127–135.
2. Гаращук Є. Методологічні принципи дослідження феномену політичної культури. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2013. Вип. 12. 25–29.
3. Бортников В. І. Соціокультурний вимір політичної участі. В. І.

Бортников. *Політичний менеджмент*. 2007. № 5. С. 76–89.

4. Кротюк В. Сучасні концепції дослідження патріотизму. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – Х. : Право, №5(19). – 2013. С. 52–58.

5. Рудакевич О. Політична культура національних спільнот: теорія та методологія дослідження : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. – 352 с.

6. Поліщук І.О. «Політична культура»: категоріальне осмислення. *Український науковий журнал «ОСВІТА РЕГІОНУ» політологія психологія комунікації*. 2012. № 4

7. Лаврук, Т. Політичні цінності як стратегіями функціонування політичних пріоритетів. *Панорама політологічних студій*. 2013 Вип. 11. 29–37.

8. Точицький М.С. Політична культура суспільства в умовах «гібридного» політичного режиму: структура та функції. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова* Випуск № 29. 2020. С. 21–29.

9. Остапенко М. Громадянська активність як основа формування громадянського суспільства. *Сучасна українська політика*. – К. : Вид-во «Центр соціальних комунікацій». – № 22. – 2011. – 422 с.

10. Марковець В. М. Політична культура як складова духовної культури суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 18. С. 94–96.

11. Приходько С. М. Ціннісні аспекти політичної культури українського суспільства *Політикус : наук. журнал*. 2022. № 2. С. 75–79.

12. Г. І. Зеленько (керівник, наук. ред.) та ін. Зміни політичних режимів і перспективи зміцнення демократії в Україні: монографія. аКиїв: ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021. 416 с

13. Поліщук І. О. Поняття та структура політичної культури. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2009. № 861. С.202-210.

14. Політологічний енциклопедичний словник. За ред. Ю. Шемшученка, В. Бабкіна. Київ: Генеза, 1997. 400 с

15. Політологія : підручник. За ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенка. – 3-є видання, перероблене, доповнене. К.: Видавничий центр «Академія», 2010. 568 с. (Серія «Альма-матер»).